

на студије сликарства. Тамо се разбољела од реуматизма који је доносио физички замор, а самим тим и душевни. Жеља Милице Јанковић била је да интервју буде објављен након њене смрти јер је вјеровала да би тада имао већу вриједност.

Музеј града Београда чува још један Ћосићев незавршени разговор. На првој страни рукописа налази се план питања, а лијево од тога је наслов „Интервју са г. Лујом Војновићем.“ Ова православна породица прешла је у католичанство када се деда г. Луја вјенчао са грофицом из Анконе. Студије права омогућиле су му богату каријеру. Био је секретар књаза Николе, године 1899. преузео је Министарство правде, у Лондон је отишао као други делегат за регулисање границе између Црне Горе и Албаније. Изјашњава се као чисти западњак. Дан након њиховог разговора Лујо Војновић шаље Ћосићу писмо. У њему је писао о љубави према књижевности и историји коју сматра највећом вјештином, будући да евоцира прошлост и васкрсава рад „мртвих покољења у напоре живих.“

У новије вријеме често се поставља питање колико је ангажман писца у форми интервјуа и дијалога битан као израз његове поетике, те колико то може допринијети будућим тумачима књижевности. Када је ријеч о књизи *Десет писаца – десет разговора* таква питања су сувишна. Напросто, то је дјело за све генерације књижевне публике, дјело које носи у себи више од једног интервјуа и више од једне поетике.

Марјана Ћосовић

О КЊИЖЕВНИМ РАЗГОВОРИМА БРАНИМИРА ЋОСИЋА

(Јован Пејчић, *Истина и облик живе речи. Књижевни разговори
Бранимира Ћосића*, Admiral books, Београд, 2010).

Традиција књижевних разговора у српској књижевности веома је дуга. Текст који у правом смислу ријечи означава рађање овога жанра је путописна књига *Писма из Италије* Љубомира Ненадовића о његовом сусрету и разговору са владиком Петром II Петровићем Његошем из почетка 1851. године. Прекретничким дјелом овог жанра сматра се књига *Десет писаца – десет разговора* Бранимира Ћосића. Њен излазак пропратио је велики број критичких текстова, а о њеној „заводљивости“ и данас се пише. Предмет је тумачења и у књизи

Истина и облик живе речи аутора Јована Пејчића, критичара, историчара књижевности, есејисте и професора књижевности двадесетог вијека на Филозофском факултету у Нишу. Књига је настала као резултат рада на објављивању потпуног издања дјела *Десет писаца – десет разговора*, које се појавило седамдесет и једну годину након првог издања, а рад „Аутопортрети вођени руком Бранимира Ћосића“, који чини већи дио ове књиге (састоји се од 25 краћих поглавља), написан је проширивањем предговора из претходних издања која је приређивао Јован Пејчић, а која су била објављена најприје у Бору 2002. године, а потом и у Београду 2010. године. Поред поменутог средишњег дијела текста и уводног дијела *На почетку*, књига је опремљена и додацима као што су *Библиографија разговора*, *Библиографија критичких приказа*, *Живот и рад Бранимира Ћосића*, *Литература*, *Порекло илустрација и докумената*, *О писцу*, *Преглед имена и Мапе Истине и облика живе речи*.

Уводни сегмент студије обухвата историјски преглед настанка Ћосићевих интервјуа и њиховог првог појављивања у јавности. Аутор нас упућује на 1926. годину када је београдски магазин Милана Зарића *Реч и слика* штампао Ћосићеве интервјуе са Б. Станковићем, В. Петровићем, С. Милићевићем, Д. Николајевићем, а 1927. са М. Црњанским, Б. Ковачевићем, Г. Божовићем и Г. Крклецом. Девети и десети разговор са М. Ракићем и С. Винавером штампаће новосадски *Летопис Матице српске* и шабачки *Полет*. Недовршени, у рукопису, остају разговори са Лујом Војновићем и Милицом Јанковић. Остале податке о штампању књиге и чињеници да наслов није одговарао садржају књиге, аутор ће објаснити и сажетије разрадити у осмом поглављу цјелине *Аутопортрети вођени руком Бранимира Ћосића*.

У оквиру овог поглавља, а уз примјену књижевно-историјског метода, аутор истражује живот и књижевни рад Бранимира Ћосића, његове везе, сусрете и сарадњу са најзначајнијим писцима свога времена, прве објављене интервјуе и мистерију око самог наслова дјела. Сазнајемо и да је прво издање *Десет писаца – десет разговора* угледало свјетло дана 1931. године и наишло на добар пријем српске књижевне и шире, југословенске културне јавности. Међутим, ни један текст који је објављен поводом збирке не указује на чињеницу да назив Ћосићеве књиге није одговарао њеном садржају: у књизи није било *десет*, као што у наслову стоји, већ *девет* разговора. На ову грешку први ће упозорити новинар Ђорђе Поповић, али тек пола вијека по објављивању књиге, тачније 1972. године. Мистерију десетог разговора разријешо је Божидар Ковачевић (аутор са списка писаца и новинара непожељних у државним гласилима) у *Веснику Српске православне цркве* (1987), објаснивши да је он био тај предвиђени десети, а необјављени писац.

Неколико поглавља у књизи *Истина и облик живе речи* посвећено је културном животу и развојној путањи књижевних разговора код Срба. Аутор, најприје, истиче да Бранимир Ћосић у том послу није био усамљен случај. Указује на Ћосићеве претходнике и зачетнике књижевног разговора у српској књижевности, али и млађе савременике и литературе-новинаре. У неколико наврата помиње разговор Руса Срезњевског са Вуком С. Караџићем, Ненадовићев са црногорским владиком Петром II Петровићем Његошем, библиографски наводи примјере интервјуа који су изашли из пера књижевника-новинара: Милутина Бојића, Станислава Винавера, Десимира Благојевића, Рада Драинца, Милоша Црњанског, те истиче да су од почетка двадесетих година 19. вијека „новински разговори с истакнутим личностима свакодневни састојак културног живота српске престонице.“

Од деветог поглавља књиге *Истина и облик живе речи*, Јован Пејчић пажњу и истраживачки рад усмјерава на Ћосићев програмски циљ, литерарни став, вриједоносно-критички план, али открива и основне карактеристике интервјуа као жанра и стилска средства која га одликују. Посебну пажњу посвећује Ћосићевом односу према разговору као књижевној грађи, те свим карактеристичним поступцима које примјењује при њеном обликовању. За аутора ове књиге Ћосићев програмски рад је био разноврстан и далекосежан, тачније речено, вишедимензионалан. Одликују га двије доминантне тежње: унутрашња (представља креативног појединца који о својим стваралачким настојањима говори отворено) и спољашња, тј. функционална (обухвата бригу за интересе историје књижевности и културе, поезике и естетике књижевности, психологије и социологије књижевног живота). Поред ових тежњи, Ћосић је био свјестан да за добар литерарни разговор морамо уважити читав низ услова, од којих су најбитнији: аутономност, неутралност, тачност, исцрпност и максимално одсуство аутора интервјуа.

Суштинско питање везано за књигу *Десет писаца – десет разговора* тиче се избора саговорника. Сам Ћосић наглашава да се одриче „критичких претензија“, да при опредјељењу сабесједника актуелна књижевна хијерархија не преставља први критеријум, те да иде „просто за животом, за идејама, за случајем.“

Овакав став писца *Разговора* није био убједљив за поједине књижевне критичаре који му замјерају заобилажење најважнијих имена српске литературе с краја треће деценије двадесетог вијека, прије свега, Исидоре Секулић. Овај проблем актуелности и валидности литературе, Пејчић објашњава Ћосићевом тежњом да „ослика“ атрактивне ствараоце који својом појавом и књигама привлаче ширу јавност. Ћосић је за њега, прије свега, писац и новинар, а не критичар и историчар књижевности, па не мора да анализира, вреднује и упо-

ређује, већ да критичарима и историчарима књижевности спреми готову грађу. Иако у књизи *Десет писаца – десет разговора* нема свјесних „критичких претензија“, Пејчић запажа да су Ћосићеве не-свјесне „личне критике“ ипак видне и присутне. Када пише о поезији Р. Драинца, пробраним ријечима и у деликатном тону, Ћосић ће се показати као пасионирани књижевни критичар, а критички акт неће запоставити ни у разговору са Д. Николајевићем, М. Црњанским и Б. Ковачевићем. На тај начин, истиче Пејчић, заборавља на своја начела, програмске улоге и преузима катедру књижевног znalца и просудитеља.

Да би што потпуније и довољно широко образложио поетику књижевног разговора, а самим тиме и Ћосићеву, аутор се кроз четири поглавља књиге *Истина и облик живе речи* позива и ослања на теоретичаре попут Бекона, Х. Г. Гадамера, Башлара, Јакубинског и др. На основу тог истраживања закључује да Ћосићеви разговори имају класичну схему: сусрет са писцем и њихов портрет (наративно-критички слој), најбитнији био-библиографски подаци о саговорнику (мотивација разговора; емпиријски слој), дијалог о дјелу, начину рада, пожељном развоју националне културе (документарно-дијалошки слој). У ту схему Бранимир Ћосић је додао и своју личну страну, наративне пасаже и критичке коментаре. Јован Пејчић похваљује Ћосићеву изузетну обдареност за детаљ, несвјесни сигнал лица и гласа, покрет тијела и промјену у атмосфери, а као примјер *par excellence* истиче разговор са Б. Станковићем.

Цјеловитост текстова Ћосић постиже системом појмовно-језичких и сликовних чворова, а техником позоришне драматургије свој текст употпуњује функционалним додацима, који добијају улогу позоришних дидаскалија. Пејчић нарочито истиче и илуструје Ћосићево начело да је тачност изговорене ријечи увијек на првом мјесту. То је и један од основних разлог због кога су неки разговори остали незавршени и необјављени, јер, како каже аутор, „стављен у положај да бира, Бранимир Ћосић би, у то не треба сумњати, изабрао истину“.

Нажалост, по завршетку Другог свјетског рата књига *Десет писаца – десет разговора* нагло је пала у заборав, Ћосићеве сабесједници у немилост (Д. Николајевић, М. Црњански, Г. Божовић), а деценије послје тога нису поправиле искривљену слику о умјетничким и књижевним збивањима тог периода. Међутим, анкетна серија београдских *Књижевних новина* (1981) приказала је књигу као „образац књижевне репортаже, интервјуа са писцима, књижевног разговора“, а њеног аутора утемељивачем интервјуа као посебног књижевног жанра. Студија Јована Пејчића *Истина и облик живе речи* доноси врло јасну историјску и културно-књижевну представу о развоју разговора као књижевног жанра, који са Ћосићем проналази свој канонски лик.